

Rukopisna ostavština Ive Politea

I

U Arhivu Hrvatske u Zagrebu čuva se rukopisna ostavština dra Ive Politea, jednog od najvećih predstavnika jugoslavenske advokature, poznatog publicista, pravnog pisca i javnog radnika.

Ivo Politeo rođen je god. 1887. u Splitu, ali od svoje druge godine gotovo neprekidno živi u Zagrebu. Otac dra Politea, Dinko, bio je poznati političar i publicist, kojeg su suvremenici smatrali »prvim novinarom na slavenskom jugu«. Dr Politeo završio je gimnaziju i Pravni fakultet u Zagrebu, a viši abiturijentski komercijalni tečaj u Grazu. God. 1906. postaje činovnik Prve hrvatske štedionice, a od god. 1910. vrši dužnost tajnika Društva bankovnih činovnika i urednika njegovog organa *Vjesnika*.¹ God. 1918. položio je advokatski ispit, ali se tek od 1920. definitivno posvećuje advokatskom zvanju.² U razdoblju između dva rata bio je jedan od naših najboljih advokata i branitelja u kaznenim procesima. Na početku svoje braniteljske karijere naročito se isticao kao branitelj mnogih naprednih grupa i pojedinaca. Tako je, uz ostale, branio velik broj komunista, uhapšenih na osnovu zloglasne Obznane, kojom je Komunistička partija Jugoslavije stavljena van zakona. Branio je i Aliju Alijagića, koji je 1921. izvršio atentat na ministra unutrašnjih poslova Milorada Draškovića,³ a 1928. branio je Josipa Broza u poznatom procesu pred Sudbenim stolom u Zagrebu.⁴ Nadalje je organizirao postupak za ekshumaciju leševa Đure Đakovića i Nikole Hećimovića i tom je prilikom sudska komisija utvrdila da nisu ubijeni pri pokušaju bijega, već da je ubistvo bilo namješteno.⁵

Karakteristično je za dra Politea kao advokata i čovjeka da za obrane u političkim procesima, a isto tako i u procesima zbog uvrede i klevete u štampi, nije nikada uzimao honorar. Tako je npr. za *Novu Evropu*, s kojom je i inače bio tijesno povezan, vodio oko desetak parnica, a da ni jednu nije naplatio. Dr Politeo bio je u pravom smislu advokat siromašnih. Od siromašnijih klijenata gotovo nikad nije naplaćivao svoje usluge, ili ih je naplaćivao po minimalnoj tarifi.

No, dr Politeo se nije ograničio samo na strogo odvjetničko zanimanje, već se bavio pravom u najširem smislu riječi. Sudjelovao je u radu mnogih prav-

¹ Dr Ivo Politeo navršio je 50 godina života, *Novosti*, 27. V 1937.

² M. Kalodera, Dr Ivo Politeo — posmrtno slovo održano na komemoraciji u Zagrebu 23. XI 1956, *Odvjetnik*, br. 11, studeni 1956.

³ RKPo Politeo, I — »Alijagić i dr.«, kut. 1.

⁴ I. Politeo: »Uspomene na suđenje Josipu Brozu« — koncept članka (RKPo Politeo, II — 12b, kut. 48).

⁵ RKPo Politeo, I — »Đaković i dr.«, kut. 6.

ničkih institucija. Već god. 1921. izabran je za tajnika Pravničkog društva u Zagrebu i suurednika njegovog stručnog organa *Mjesečnika*. Te funkcije vrši do 1946, kad je društvo prestalo djelovati.⁶ Politeo je bio jedan od osnivača Kongresa pravnika Kraljevine Jugoslavije. Od 1924. bio je stalni član njegovog odbora, a 1931. i 1932. bio je izabran za predsjednika kongresa.⁷ God. 1927. postaje predsjednik Društva odvjetnika.⁸ U povodu osnivanja Advokatske komore, u lipnju 1929. god., Politeo se izjasnio kao otvoreni protivnik šestosiječanjske diktature, zbog čega je odmah bio uhapšen. I dok je bio u zatvoru, osnivačka skupština Advokatske komore izabrala ga je za svoga prvog predsjednika.⁹ Na tom položaju ostao je punih 12 godina, sve do okupacije zemlje god. 1941, kad je ustaška vlast raspustila Izvršni odbor Komore, smijenila dra Politea s položaja predsjednika i na čelo Komore postavila ustaškog povjerenika.¹⁰ God. 1931. i 1938. biran je za predsjednika Saveza advokatskih komora Jugoslavije, s kojim usko surađuje i nakon oslobođenja.¹¹ Niz godina bio je član Odbora i potpredsjednik Međunarodne unije advokata, za koju je god. 1954. izradio kodeks profesionalne etike.¹² Kratko vrijeme prije smrti (umro je u listopadu 1956), Međunarodna unija advokata odala mu je puno priznanje, izabravši ga za svog doživotnog počasnog predsjednika.¹³ God. 1955. postao je član Instituta za usporedno pravo Saveznog izvršnog vijeća u Beogradu.¹⁴

Dr Politeo imao je vrlo važnu ulogu u javnom životu naše zemlje u godinama između dva rata. Prvi njegov nastup u javnom životu bio je organiziranje i rukovođenje poznatim štrajkom bankovnih činovnika Hrvatske i Slavonije god. 1919. Iste godine sudjelovao je kao delegat Kraljevine SHS na Mirovnoj konferenciji u Parizu u svojstvu stručnjaka za financijska pitanja. Vrlo rano počeo je surađivati u Matici hrvatskoj, te je ubrzo izabran za njenog potpredsjednika. God. 1926. postaje potpredsjednik Društva hrvatskih književnika i na toj dužnosti djeluje do god. 1929. Kako je tadašnji predsjednik Ksaver Š. Đalski neprestano bolovao, Politeo je u stvari vršio predsjedničku dužnost, te je često uz velike lične i materijalne žrtve osiguravao izlaženje *Savremenika*, organa Društva hrvatskih književnika.¹⁵ Politeo je bio jedan od osnivača časopisa *Nova Evropa*, njegov stalni suradnik, pravni zastupnik i pomoćnik uredništva. *Nova Evropa* nije bila samo časopis, već je iza toga imena stajao cijeli pokret, u kojem su se okupili gotovo svi napredni građanski intelektualci i kulturni radnici toga vremena i čiji je vođa bio, kako je konstatirao M. Čurčin, upravo dr Politeo.¹⁶

⁶ V. bilješku 2.

⁷ R. Sajović: »Politeo, organizator jugoslavenskih pravničkih kongresov — neka j spominov« (*Odvjetnik*, br. 11, studeni 1956).

⁸ V. bilješku 1.

⁹ V. bilješku 2.

¹⁰ RKPo Politeo, II — 5/1941, kut. 40.

¹¹ V. bilješku 2.

¹² K. Hadi, Uloga dra Politea na XV kongresu Međunarodne unije advokata, *Odvjetnik*, br. 11, studeni 1956.

¹³ V. bilješku 2.

¹⁴ *Vjesnik*, 16. listopada 1956.

¹⁵ V. bilješku 2.

¹⁶ M. Čurčin, Ivo Politeo u »Novoj Evropi«, *Odvjetnik* br. 11, studeni 1956.

Inače se Politeo u političkom životu javljao samo povremeno. God. 1920. kandidirao se kao vanstranački političar za zastupnika Gradskog zastupstva u Zagrebu. U Gradsko zastupstvo biran je sve do god. 1925.¹⁷ Neko je vrijeme usrdno radio na organiziranju Narodne socijalističke stranke, čiji se program zasnivao na Masarykovim idejama.¹⁸ Kad je taj njegov pokušaj propao (usprkos jednodušnoj podršci kruga oko *Nove Evrope*), Politeo se povlači iz aktivnog političkog života, ali je uvijek smatrao svojom dužnošću da stane na čelo svakoj akciji koja je težila za ostvarenjem slobodarskih prava čovjeka i pobjedom naprednih demokratskih ideja. Tako je god. 1934. Politeo bio jedan od inicijatora, sastavljača i potpisnika Zagrebačkog memoranduma, kojim je veći broj istaknutih javnih radnika tražio, da se nakon smrti kralja Aleksandra ukine diktatura, uspostavi ustav i riješi hrvatsko pitanje. Tekst Zagrebačkog memoranduma prvi put je objavljen u *Novoj Evropi* od 26. VII 1935. uz komentar dra Politea.¹⁹ U nekoliko navrata Politeo je odlučno protestirao protiv zlostavljanja političkih zatvorenika. Tako je god. 1936. uputio oštru predstavku ministru unutrašnjih poslova Korošcu i predsjedniku vlade Stojadinoviću i u njoj iznio zlodjela zagrebačke policije i tražio najstrože kažnjavanje njenih organa.²⁰ U travnju god. 1937. Politeo, zajedno s Milanom Čurčinom, Ivanom Meštrovićem, Ivom Krbečkom i dr., podnosi prijedlog za nacrt novoga demokratskog ustava.²¹ Kad je 1939. objavljena velika politička amnestija, od koje su bili izuzeti komunisti, Politeo ustaje protiv te diskriminacije i traži oslobođenje svih političkih zatvorenika i dozvolu povratka u zemlju španjolskim dobrovoljcima, koji su bili internirani u Francuskoj (logor u Gursu i Vernetu).²²

Zbog takve svoje djelatnosti od početka je bio sumnjiv ustaškim vlastima i neko je vrijeme bio zatvoren. Kako smo već spomenuli, god. 1941. raspušten je Odbor Advokatske komore na čelu s drom Politeom. Iste je godine štampa napala organ Pravnčkog društva *Mjesečnik*, a preko njega i samog Politea kao urednika, zbog boljševičkog i marksističkog načina pisanja.²³ God. 1943. smijenjen je s dužnosti honorarnog nastavnika radnog prava na Pravnom fakultetu u Zagrebu.²⁴ U isto je vrijeme ustaški režim nastojao, u poznatim procesima protiv simpatizera i pripadnika NOP-a, iskoristiti njegove kvalitete i sposobnosti u svoje svrhe, ali u tome nije uspio.

Nakon oslobođenja Politeo aktivno surađuje s narodnim vlastima u izradi novih zakonskih propisa.

Djelatnost dra Politea kao publicista i pravnog pisca bila je vrlo intenzivna. Počeo je pisati kao student 1907. god. u Janušićevu *Hrvatskom djaku*. Od god. 1910. postaje stalni suradnik *Savremenika*,²⁵ a zatim se javlja u socijalističkom glasilu *Slobodna riječ*²⁶ i u *Hrvatskom Lloyd* (kasnije *Jugoslavenskom*

¹⁷ RKPo Politeo, III — 3, kut. 50.

¹⁸ RKPo Politeo, III — 2, kut. 49.

¹⁹ V. bilješku 16.

²⁰ RKPo Politeo, III — 4/6, kut. 51.

²¹ RKPo Politeo, III — 4/7, kut. 51.

²² RKPo Politeo, III — 4/10, kut. 51.

²³ Za bistrenje pojmova — osvrt na članke i izjave iz kojih izbijaju utjecaji liberalističkih, marksističkih i drugih neustaških shvaćanja, *Spremnost*, 5. VII 1942.

²⁴ Na taj položaj izabran je još godine 1940. (v. bilješku 2).

²⁵ V. bilješku 1.

²⁶ RKPo Politeo, II — 15a, kut. 48.

Lloydu). Spomenuta je već njegova djelatnost kao urednika *Vjesnika bankovnih činovnika*.²⁷ God. 1920. pokreće vlastiti tjednik *Slobodne novine* koje su uskoro postale organ Narodne socijalističke stranke u Hrvatskoj.²⁸ *Slobodne novine* izlazile su do god. 1925. Kad je bio izabran za tajnika Hrvatskog pravničkog društva, postaje uz Edu Lovrića suurednik *Mjesečnika*, a 1941. njegov glavni urednik. Politeo je od osnutka Advokatske komore bio glavni urednik njenog organa *Odvjetnik* koji je redovno izlazio do god. 1941.²⁹ Najveći dio sadržaja toga časopisa ispunjavao je sam Politeo svojim člancima, bilješkama, prikazima i sl. Kad je poslije rata obnovljeno njegovo izlaženje, Politeo je bio ponovo njegov najvjerniji suradnik. Njegovi članci i eseji izlazili su i u nizu drugih časopisa i novina, npr. u zadarskom *Narodnom listu*, praškom *Českom slovu*, zatim u časopisima *Nova Evropa*, *Slobodna misao*, *Obzor*, *Hrvatska njiva*, *Slovenski pravnik*, *Arhiv za pravne nauke*, *Pravosude*, *Srpski književni glasnik*, *Jugoslavenska advokatura* itd. Pisao je i knjige pravnog sadržaja, npr. »Politički delikt« (monografija, koju je napisao god. 1921. u povodu suđenja Aliji Alijagiću), »Sa braniteljske govornice« (prva zbirka plaidoyera kod nas, štampana u Zagrebu 1928), »Obrana jednog osuđenika« (plaidoyer, Zagreb 1935), »Trgovački i ostali privatni namještenici prema službodavcima i zakonu« (Zagreb 1932), »Radno pravo« (Zagreb 1934), »Uvod u radno pravo« (Zagreb 1940) i dr. Uz to je izdao komentare za veći broj zakona. Redigirao je i četiri spomenice kongresa pravnika (Zagreb 1924. i 1934, Sarajevo 1927. i Dubrovnik 1932).

II

Najviše dokumenata iz rukopisne ostavštine dra Ive Politea rezultat je njegove djelatnosti kao advokata, zatim kao javnog radnika i na kraju kao političara. Prema tome se može veći dio te građe rasporediti u ove grupe: 1. djelatnost advokatske kancelarije, 2. društvena djelatnost i 3. politička djelatnost dra Ive Politea. Preostali manji dio građe sadrži njegovu korespondenciju, personalije i stampata. U ovom radu nastojat ćemo prikazati sadržajnu fizionomiju za prve tri grupe dokumenata, a ostale ćemo prikazati samo sumarno.

Djelatnost advokatske kancelarije dra Ive Politea

Iako su spisi nastali radom dra Politea kao advokata najbrojniji (ukupno 32 kartonske kutije, odnosno oko 1500 predmeta), ipak je to relativno malo s obzirom na bogatu advokatsku praksu i četrdesetšestgodišnji rad dra Politea kao advokata. Nedostaju spisi o nizu značajnih procesa, u kojima je dr Politeo nastupao kao branitelj (npr. proces protiv Josipa Broza 1928) a neki su drugi dosjei nepotpuni. Od sačuvane građe iz te grupe za istraživače će biti od posebnog interesa obrana dra Politea u mnogim političkim procesima u razdoblju 1921—1945. Ta dokumentacija nadopunjava postojeću i sačuvanu građu pojedinih pravosudnih organa i ustanova, a koja se dijelom čuva u Arhivu Hrvat-

²⁷ V. bilješku 1.

²⁸ RKPo Politeo, III — 2, kut. 49.

²⁹ V. bilješku 2.

ske (npr. fondovi Sudbeni stol Zagreb, Državno nadodvjetništvo u Zagrebu i dr.), a dijelom u drugim arhivskim ustanovama. Uz ostale, u sačuvanoj građi nalazimo mnogo dokumenata, koji su rezultat nastojanja dra Politea da pomogne progonjenim komunistima ili drugim osobama optuženim za komunističku propagandu i na osnovu Obznane osuđenim na izgon iz Zagreba. Tako je god. 1921. i 1922. pružao pravnu pomoć Aleksandru Balići, Asimu Behmenu, Andriji Caru, Dušanu Palandžiću, Stipi Kovačeviću, Dragutinu Jurmanu, Dragutinu Banu, Gabrijelu Kranjcu, Juraju Cettineu, Ervinu Zwergeru, Dimitriju Čulibrkoviću, Milanu Durmanu, Ivanu Mrkši, Kamilu Horvatinu, Miji Dvoržaku, Dragutinu Jalšiću, Sotiru Jovanoviću, Tomi Klenkovu, Miji Korenu, Milanu Mikulašu, Simi Miljušu, Ernestu Posavcu, Ognjenu Prici, Franji Puškariću, Franji Šetini, Hinku Weissu, Vinku Wollneru i mnogim drugima. U ostavštini nalazimo prizive ili žalbe protiv izгона iz Zagreba, koje je u njihovo ime sastavljao dr Politeo, zatim molbe za dokidanje izгона i ostale dokumente o pravnoj, a i drugoj pomoći, koju je osuđenima pružao. Treba istaknuti da se dr Politeo nije ograničio samo na ulogu branitelja u užem smislu, već je poduzimao i šire akcije da bi pomogao progonjenim komunistima. Tako npr. god. 1921. podnosi predstavku Predsjedništvu Pokrajinske uprave za Hrvatsku i Slavoniju zahtijevajući da prestane progon komunista i da se dokine zloglasna Obznana.³⁰

Od značajnijih procesa, u kojim je dr Politeo nastupao na početku svoje braniteljske karijere, spomenut ćemo proces protiv Alije Alijagića, Rodoljuba Colakovića, Dimitrija Lopandića, Nikole Petrovića, Steve Ivekovića i Nebojše Marinkovića, koji su bili izvedeni pred sud zbog atentata na tadašnjeg ministra unutrašnjih poslova i tvorca Obznane Milorada Draškovića 21. srpnja 1921. u Delnicama. Dosje o suđenju Aliji Alijagiću i drugovima jedan je od najcjelovitije sačuvanih predmeta iz rukopisne ostavštine dra Politea. Uz čisto sudske spise kao priloge uz taj predmet nalazimo oporuku Alije Alijagića, zahvale dru Politeu kao njegovom branitelju, korespondenciju u vezi zbrinjavanja Alijinog brata Muharema i predaje Alijinog novca za gladne u Rusiji, zatim izvornu skupnu fotografiju Nikole Petrovića, Steve Ivanovića, Alije Alijagića i Dimitrija Lopandića, izvornu fotografiju Nebojše Marinkovića, pismo dra Politea Dragiši Lapčeviću, kojim traži neke informacije o političkom djelovanju Milorada Draškovića prije rata i odgovor Lapčevića na Politeovo pismo, bilješke s pitanjima koja je Politeo postavljao na suđenju Alijagiću i odgovori Alijagića, bilješke o njegovim razgovorima s ostalim optuženima, novinski izresci s člancima sa suđenja Alijagiću i drugovima itd. Za razliku od sudskih spisa u sačuvanim advokatskim dosjeima, često nalazimo podatke o dramama koje su se odigravale ne samo u sudskoj dvorani nego i van nje. Niz dokumenata iz dosjea Alije Alijagića svjedoči o dramatičnoj borbi koja se do posljednjeg časa vodila za život Alije Alijagića, i o akcijama koje je u tu svrhu poduzimao dr Politeo.³¹ Kako smo već spomenuli, Politeo je u povodu suđenja Alijagiću napisao monografiju »Politički delikt«. Osnovna misao te rasprave je u tome da smrtna kazna ne smije biti i politička kazna, te u skladu s tim odlučno traži ukidanje smrtno kazne za političke krivce. A kad je 1922.

³⁰ RKPo Politeo, III — 4/1, kut. 51.

³¹ RKPo Politeo, I — »Alijagić i dr.«, kut. 1.

bio osuđen na smrt rudarski radnik iz Bosne Đuro Kerošević, zato što je ubio jednog žandara, Politeo piše članak »Između života i smrti« i u njemu taj slučaj povezuje s Alijagićevim te se zalaže za Keroševićovo pomilovanje.³²

U rukopisnoj ostavštini dra Politea ima dokumenata i o nizu drugih komunističkih procesa od kojih ćemo spomenuti ove:

1. Proces protiv Ervina Zwergera, koji je bio izveden pred sud zato što je bio pročelnik tajne omladinske organizacije, koja je bila u sastavu Komunističke partije Jugoslavije. Zajedno s Zwergerom bili su uhapšeni Josip Kancir, Stjepan Cvijić i Milan Wollner.³³

2. Proces protiv Nikole Slivonje, Zvonimira Štefanića, Milana Dorčića i Ervina Zwergera radi prisustvovanja sastanku komunističke omladine u gostioni »Športašu« u Zagrebu 12. V 1922. Slivonja i drugovi osuđeni su na kaznu zatvora od 14 dana.³⁴ Zbog prisustvovanja tom sastanku optužen je i Dragoljub Milovanović, koga je također branio dr Politeo i koji je osuđen na izgon iz Zagreba.³⁵

3. Proces protiv Zvonimira Tkaleca, Josipa Stanislava, Pavla Gregorića i još 12 osoba, koje su bile optužene radi komunističke propagande (1932).³⁶

4. Proces protiv Božidara Adžije, Mladena Ivekovića, Franca Leskovšeka, Miroslava Pintara i Lidije Herceg koji su optuženi kao autori letka »Zaključak konferencije održane 15. V 1938. u Zagrebu uz učestvovanje predstavnika inicijativnih odbora za stvaranje radničke stranke iz Hrvatske, Slovenije, Srbije, Bosne, Dalmacije, Crne Gore i Vojvodine«.³⁷

5. Politeo je, kako je već spomenuto, organizirao postupak za ekshumaciju leševa Đure Đakovića i Nikole Hećimovića, te je uz pomoć sudske komisije uspio dokazati da nisu ubijeni pri pokušaju bijega, kako su tvrdile vlasti, već da su nakon mučenja dovedeni na granicu i mučki ubijeni. U dosjeu Đure Đakovića nalazi se, uz ostale spise, zapisnik komisije o sudskom očevidu od 7. V 1929, rješenje kojim se obustavlja postupak protiv kaplara Nikole Aralice i Milana Brkića, protiv kojih su advokati dr Politeo i dr Toma Jančiković podnijeli tužbu, okrivivši ih za ubistvo Đakovića i Hećimovića, i drugi spisi. Taj je dosje nepotpun, jer ima tragova da su postojali još neki spisi koji danas nedostaju (izvorna uputa dru Politeu, koju su potpisali supruga Đure Đakovića Manda i njegov sin Stjepan Đaković, zatim podnesak Jančikovića i Politea radi provedbe dokaza, izvorni dopis Javnog tužilaštva u Mariboru dru Politeu o ustupanju predmeta vojnom sudu i dr.). Prema priloženom reversu, Politeo je te dokumente posudio u izložbene svrhe, ali mu više nisu vraćeni.³⁸

³² *Nova Evropa*, br. 10, od 1. XII 1922, 320—324.

³³ RKPo Politeo, I — »E. Zwerger«, kut. 32.

³⁴ RKPo Politeo, I — »N. Slivonja i dr.«, kut. 24.

³⁵ RKPo Politeo, I — »Dragoljub Milovanović«, kut. 15.

³⁶ RKPo Politeo, I — »Tkalec Z. i dr.«, kut. 28.

³⁷ RKPo Politeo, I — »Adžija B. i dr.«, kut. 1.

³⁸ V. bilješku 5.

U razdoblju između 1941—1945. Politeo se istakao u nizu procesa ustaške vlade protiv simpatizera i učesnika narodnooslobodilačke borbe. Spomenut ćemo najznačajnije:

1. Već 1941. godine Politeo brani Kostu Vurdelju koji je zbog komunističke propagande osuđen na smrt i strijeljan zajedno s Dušanom Bajatom 26. VIII 1941.³⁹
2. Nakon toga preuzima obranu Petra Laste koji je izveden pred pokretni prijevremeni sud zbog toga što je veličao sovjetsku Rusiju i preporučivao svojim đacima da čitaju »Kapital«.⁴⁰
3. Godine 1943. optužen je pred prijevremeni sudom Đurđević Mihajlo s još 20 osoba zbog bijega iz domobranske vojske i pomaganja partizanskog pokreta. Politeo u tom procesu brani prvooptuženog Đurđevića.⁴¹
4. Iste godine izveden pred sud Slavko Kordić s još 8 osoba zbog toga što je u travnju 1943. godine postao član komunističke ćelije i što je sakupljao priloge za Crvenu pomoć.⁴²
5. Godine 1944. Politeo brani Nadu Željković, optuženu zbog raspačavanja letaka u kojima se pozivaju domobranci da prelaze partizanima i kojima će općenito vrši, prema optužnici, komunistička propaganda.⁴³
6. Godine 1944. Politeo brani Slavka Brkovića u procesu, koji su ustaške vlasti pokrenule protiv njega, zatim protiv Ivana Ostreša, Slavka Šikca, Slavka Cepaka i Antuna Oršića zbog komunističke djelatnosti, materijalnog pomaganja partizana, prebacivanja seljaka u šumu i sl.⁴⁴
7. Iste godine brani Petra Grizelja koji je zajedno s Dragutinom Klarićem, Martinom Oštrićem, Josipom Lipovščakom i još 19 osoba optužen zbog sakupljanja Crvene pomoći, čitanja komunističke literature, pisanja komunističkih parola i sabotaze.⁴⁵ Petar Grizelj bio je osuđen na smrt, a Ivo Politeo morao se kasnije braniti od optužbe ustaških vlasti da je u braniteljskom govoru, koji je održao u kaznenoj raspravi protiv Petra Grizelja i drugova, govorio sa simpatijama o partizanima.⁴⁶

Politeo nije preuzimao samo obrane komunista, već je nastupao kao branitelj i u nizu drugih političkih procesa. Od mnogih takvih procesa, kojih su dosjei sačuvani u Politeovoj ostavštini, spomenut ćemo proces protiv Čepuran Kos Stjepana i dr., koji su optuženi zbog sudjelovanja u događajima u Kerestincu 16. IV 1936, kad su zajedno s ostalim seljacima iz Kerestince napali na omladinu JRZ, pa je više osoba ranjeno ili ubijeno;⁴⁷ proces protiv dra Gliša Tadića, odvjetnika i bivšeg narodnog poslanika iz Kostajnice, koga su ustaške vlasti optužile da je za vrijeme Kraljevine Jugoslavije, kao bliski suradnik

³⁹ RKPo Politeo, I — »Vurdelja«, kut. 31.

⁴⁰ RKPo Politeo, I — »Lasta«, kut. 12.

⁴¹ RKPo Politeo, I — »Đurđević«, kut. 6.

⁴² RKPo Politeo, I — »Kordić«, kut. 10.

⁴³ RKPo Politeo, I — »Željković«, kut. 32.

⁴⁴ RKPo Politeo, I — »Brković i dr.«, kut. 3.

⁴⁵ RKPo Politeo, I — »Grizelj Petar i dr.«, kut. 7.

⁴⁶ Izjava dra Heruca o braniteljskom govoru dra Politea na raspravi protiv Petra Grizelja i drugova (RKPo Politeo, I — »Hercu«, kut. 8).

⁴⁷ RKPo Politeo, I — »Čepuran—Kos i dr.«, kut. 4.

Svetozara Pribečevića, organizirao razne protuhrvatske manifestacije i demonstracije,⁴⁸ zatim proces protiv dra Milovana Žanića koji je bio optužen da je osnivačkoj skupštini Advokatske komore u Zagrebu 9. VI 1929. predložio da se pozdravnoj depeši, upućenoj kralju, doda apel »da se narodu vrata građanska prava«, čime je, prema optužnici, pokušao stvoriti uvjerenje o potrebi promjene poretka koji je uveden 6. I 1929.⁴⁹ Kad su god. 1941. dr Branko Arko, dr Milan Čurčin, Ivan Meštrović i drugi tužili Mirka Glojnarčića, pisca knjige »Masonerija u Hrvatskoj« i Josipa Nolla, ravnatelja Hrvatskog tiskarskog zavoda dd. u Zagrebu, zbog klevete i uvrede koju su počinili time što su ih na kraju spomenute knjige uvrstili među članove slobodnozidarskih loža u Zagrebu, Politeo je pristao da u tom procesu brani interese tužitelja. Ali su Glojnarčić i Nolla bili oslobođeni od optužbe. Brojnim spisima o tome procesu priložena je i knjiga »Masonerija u Hrvatskoj«, zatim primjerak časopisa *Šestor*, glasila Velike lože Jugoslavije, te više novinskih isječaka s člancima o tome procesu.⁵⁰

Posebnu skupinu spisa, koji se odnose na djelatnost dra Politea kao advokata, sačinjava građa o raznim procesima iz privrede. Tu spada vrlo opsežan dosje o tzv. Našičkoj aferi iz god. 1935. u kojoj su optuženi dr Svetozar Grgin i dr. zbog podmićivanja državnih službenika, zaobilaženja propisa Agrarnog zakona o zabrani otuđivanja i opterećivanja velikih posjeda, zatim zbog falsificiranja dokumenata, posebno kupoprodajnih ugovora, te uništavanja povjerljivih knjiga, bilanci, bilježaka i drugih spisa, koji su ukazivali na učinjene nekorektnosti u odnosima tvrtki »Podravina« dd. i »Našička« dd. s pojedinim državnim službenicima. Uz štampanu optužnicu i razni drugi materijal spisima su priloženi zapisnici sa saslušanja, zahtjevi i opravdanja za reviziju procesa, brošure »Našička afera, gdje je korupcija« i »Iza kulisa Našičke afere«, brojni novinski izresci i sl. U tom je procesu Politeo branio dvojicu optuženih: posjednika dra Filipa Šlezingera i direktora »Našičke« dd. u Zagrebu dra Zvonimira Bratanića.⁵¹

Drugi je značajniji proces iz oblasti privrede, a u kojem je dr Politeo nastupao kao branitelj, proces beogradskih advokata Jovana Todorovića i Miodraga Dunjića protiv Ferdinanda Gramberga, industrijalca iz Beograda, zbog prava vlasništva rudnika zlata »Neresnica — Glogovnica«. Radovi na istraživanju toga rudnika počeli su još 1932. Glavni financijeri radova bili su kralj Aleksandar Karađorđević i advokati Dunjić i Todorović koji su nakon kraljeve smrti preuzeli sve dugove i obaveze poduzeća. Od travnja 1932. do svibnja 1934. Gramberg je ustupio poduzeću svoje ime, a kad su ostvareni planirani poslovi, on je na traženje Todorovića prenio sva rudarska prava na pravog vlasnika Dunjića. Međutim, nakon kraljeve smrti, policija je na inicijativu Gramberga zaplijenila svu arhivu rudnika. Gramberg je, kako se vidi iz priloženih spisa, osporio valjanost prijenosa rudarskih prava na Dunjića, te je sam nasilno preuzeo vlasništvo rudnika. Upravo u to vrijeme nestale su velike količine zlata. God. 1936. Gramberg prenosi pravo vlasništva na ostavinsku masu pokojnog kralja Aleksandra, osporavajući bilo kakav udio Dunjića i Todorovića u financiranju poduzeća. Karakteristično je da taj prijenos prava vlasni-

⁴⁸ RKPo Politeo, I — »Tadić«, kut. 28.

⁴⁹ RKPo Politeo, I — »Žanić«, kut. 32.

⁵⁰ RKPo Politeo, I — »Masonerija u Hrvatskoj«, kut. 14.

⁵¹ RKPo Politeo, I — »Našički proces«, kut. 17. i 18.

štva nije bio proveden na sudu, već u Ministarstvu šuma i rudnika, što pokazuje da su iza Gramberga djelovali najviši krugovi Kraljevine Jugoslavije. U tom je procesu Gramberga zastupao advokat Veljko Petrović.⁵²

U tu grupu spadaju i spisi o djelatnosti dra Politea kao zastupnika i pravnog zastupnika pojedinih poduzeća ili ustanova. Tako je npr. Politeo zastupao punih 10 godina (1936—1946) Prvu hrvatsku štedionicu,⁵³ zatim Prvu hrvatsku radničku pekaru (1944—1946)⁵⁴ i Prvu radničku konzumno-produktivnu zadrugu »Napred« dd. u Zagrebu, čije je interese branio 1924. godine, kad je ta zadruga pala pod stečaj. Tada je Politeo pokrenuo široku akciju za pomoć i spasavanje te radničke zadruge.⁵⁵ Nadalje je zastupao firmu »Auer« dd za plinsko žareće svjetlo i električnu u Zagrebu (1941—1946),⁵⁶ Holandsko osiguravajuće dd — glavno zastupstvo za Hrvatsku i Slavoniju (spisi toga predmeta uglavnom se odnose na djelatnost dra Politea kao skrbnika tog društva u razdoblju 1921—1934),⁵⁷ Dioničko društvo za proizvodnju hrastovog ekstrakta (1940—1943) i dr.⁵⁸ Uz pravne spise pojedinih tvrtki obično su priloženi i spisi o osnivanju poduzeća, pravila i zapisnici s godišnjih skupština, poslovni izvještaji, zapisnici sjednica upravnog odbora, novinski isječci i drugi materijali.

U razdoblju 1933—1939. Politeo je bio pravni savjetnik i zastupnik Radničke komore za Hrvatsku i Slavoniju u Zagrebu. U tom svojstvu, a na zahtjev Komore, Politeo je zastupao pojedine radnike i službenike u njihovim tužbovnim zahtjevima radi isplate novčanih tražbina i zbog raznih povreda njihovih prava koje su činili poslodavci. Godine 1934. Politeo je za potrebe Radničke komore izradio Nacrt uredbe o nadopunjenju i promjeni uredbe o smanjenju troškova režije novčanih zavoda i Nacrt osnove zakona o mirovinskom osiguranju, a 1935. Nacrt službene pragmatike za činovnike i namještenike novčanih zavoda pod zaštitom. Osim toga Politeo je davao Komori pismene pravne savjete, npr. pravni savjet o izboru radničkih povjerenika kod Agencije riječne plovidbe u Sisku i Trgovačkog dd u Sisku (1935); o kolektivnom ugovoru koji je sastavio Savez građevinskih radnika Jugoslavije i o tome koje bi poduzetnike taj ugovor trebao obavezivati; o mjerama koje bi se mogle poduzeti protiv vlasnika »Vune« dd u Karlovcu Svetozara Ilića zbog šikaniranja radnica (1936); o ugovoru sklopljenom između Radničke komore, Radničkog doma »Vilim Bukšeg« i Mjesnog međustrukovnog odbora Ujedinjenog radničkog sindikalnog saveza Jugoslavije o davanju u najam zgrade koja je bila vlasništvo Komore (1936); o pravu nadzora Ministarstva socijalne politike nad radničkim komorama (1936) itd.⁵⁹

Posebnu grupu predmeta, kojima se bavio dr Politeo, čine parnice po zakonu o štampi, od kojih su svakako najzanimljivije obrane suradnika i članova uredništva *Nove Evrope* (dra Milana Čurčina, dra Hinka Hinkovića, Miroslava Krleže, Ivana Meštrovića, Ive Belina i dr.). Na žalost, prilično su nepotpuni sačuvani spisi o desetak takvih parnica, koje se većim dijelom odnose na

⁵² RKPo Politeo, I — »Todorović i dr.«, kut. 28.

⁵³ RKPo Politeo, I — »Prva hrvatska štedionica«, kut. 21.

⁵⁴ RKPo Politeo, I — »Prva hrvatska radnička pekara«, kut. 21.

⁵⁵ RKPo Politeo, I — »Napred« dd u Zagrebu, kut. 16.

⁵⁶ RKPo Politeo, I — »Auer« dd, kut. 1.

⁵⁷ RKPo Politeo, I — »Holandsko osiguravajuće dd.«, kut. 8.

⁵⁸ RKPo Politeo, I — »DD za proizvodnju hrastovog ekstrakta«, kut. 5.

⁵⁹ RKPo Politeo, I — »Radnička komora«, kut. 22.

tužbe protiv uredništva *Riječi*, te sveučilišnog profesora Mikuličića i istragu protiv Milana Čurčina i drugova zbog uvrede Ministarskog savjeta, počinjene člankom »Novo stanje«, koji je štampan u *Novoj Evropi* br. 2 od 26. I 1929. i dr.⁶⁰

Kao advokat Politeo je bio vrlo aktivan i nakon 1945, kad nastupa u više političkih i privrednih procesa. Međutim, nakon 1950. godine bavi se isključivo rješavanjem raznih imovinsko-pravnih predmeta i sporova iz oblasti radnog i bračnog prava. Pravni savjeti, koje je dr Politeo davao svojim klijentima i tumačenja pojedinih zakona ili zakonskih članaka i danas mogu biti interesantni za pravnu nauku. Isto vrijedi i za mnoge njegove obrambene govore. Iako se možda mnogi njegove kolege ne bi složili s nekim njegovim postavkama, ipak je njegovo djelovanje velik doprinos razvitku advokatske teorije i prakse.

Građa o društvenoj djelatnosti dra Ive Politea

Ta građa proistekla je iz djelatnosti dra Politea kao javnog radnika, odnosno iz njegova rada kao tajnika i blagajnika Pravničkog društva, urednika *Mjesecnika*, predsjednika Advokatske komore, potpredsjednika Međunarodne unije advokata, potpredsjednika Društva hrvatskih književnika, pravnog pisca, publicista itd. Prema tome, možemo tu građu, s obzirom na djelovanje dra Politea u tim ustanovama, podijeliti na odgovarajuće skupine ili podgrupe i to:

1. Građa o djelatnosti dra Politea u Pravničkom društvu (1921—1953).
2. Građa o radu dra Politea u Stalnom odboru Kongresa pravnika Kraljevine Jugoslavije (1924—1939).
3. Građa o suradnji dra Politea u Pripremnom odboru I sveslavenskog kongresa pravnika u Bratislavi (1931—1933).
4. Građa o djelovanju u Društvu odvjetnika (1922—1928) i Advokatskoj komori (1929—1956).
5. Iz suradnje dra Politea u Savezu advokatskih komora Jugoslavije (1950—1956).
6. Rad dra Politea u Međunarodnoj uniji advokata (1930—1956).
7. Djelovanje dra Politea u Savezu bankovnih činovnika (1914, 1919—1920, 1926, 1933, 1939).
8. Građa o djelatnosti dra Politea u Društvu hrvatskih književnika (1921—1929).
9. Iz aktivnosti u Društvu bivših đaka čehoslovačkih škola (1937—1938).
10. Predavanja u svojstvu honorarnog nastavnika na Pravnom fakultetu u Zagrebu (1940—1942).
11. Nacrti zakona, objašnjenja zakonskih propisa i stručna mišljenja dra Politea (1930—1953).

⁶⁰ RKPo Politeo, I — »Čurčin M. i dr.«, kut. 4, te »Hinković«, kut. 8.

12. Rad na knjizi »Sa braniteljske govornice« (1927—1928).
13. Rad na člancima za Hrvatsku enciklopediju (1939—1941).
14. Koncepti i štampani članci dra Politea (1912—1951).

Od spisa o djelovanju dra Politea u Pravničkom društvu, Advokatskoj komori i Međunarodnoj uniji advokata trebalo bi istaknuti kao važnije dokumente one koji se odnose na njegov rad oko izrade pojedinih zakona i zakonskih nacrti i na njegov rad kao urednika *Mjesečnika* i *Odvjetnika* i na njegovo nastojanje da se popravi položaj advokatskog staleža i da se tom staležu dade odgovarajuće mjesto u suvremenom društvu. Među spisima, koji se odnose na rad dra Politea kao tajnika Pravničkog društva i kao suurednika *Mjesečnika* ima dosta mevažnih spisa (razne namire, računi, opomene zbog neplaćanja članarine, pristupnice za ulazak u društvo, ispisnice), za koje smatramo da ih ipak treba sačuvati s obzirom na to da, kako smo već ranije spomenuli, ostavština nije potpuno sačuvana. Od ostalih spisa Pravničkog društva spomenut ćemo zapisnike, izvještaje i ostalu građu s godišnjih skupština Društva, zatim spise u vezi s izradom Pravilnika o obraničkim sudovima (1926), dokumentaciju o jedinstvenoj pravnoj terminologiji, o uređenju sudova u Hrvatskoj (1923), o suradnji s pravnicima drugih država, o potrebi izgradnje palače pravde u Zagrebu (1937), o prijedlogu zakona o zaštiti autorskih prava (1928) itd. Tu pripadaju i spisi o radu dra Politea u redakciji časopisa *Mjesečnik*, zatim o zabrani časopisa 1942, dopisi dra Politea s primjedbama na pojedine rukopise za *Mjesečnik* i na kraju rukopisi nekih objavljenih i neobjavljenih članaka.

U građi o djelatnosti dra Politea u Stalnom odboru Kongresa pravnika Kraljevine Jugoslavije sačuvani su djelomično materijali o radu kongresa u Zagrebu 1924, Beogradu 1925, Ljubljani 1926, Skoplju 1931, Dubrovniku 1932, Zagrebu 1934, Beogradu 1935, Mariboru 1939, i spisi iz kojih se vidi uloga dra Politea u organiziranju i radu pojedinih kongresa. Politeo je 1931. godine izabran u Pripravni odbor Prvoga sveslavenskog kongresa pravnika. U Politeovoj ostavštini nalazimo jedan fascikl građe sa zapisnicima sjednica Pripravnog odbora i prepiskom u vezi s pripremama i organiziranjem kongresa, zatim poslovni red kongresa i dr. Kako smo već spomenuli, Politeo je u razdoblju od 1922. do 1928. djelovao u Društvu odvjetnika, a od 1929. do 1941. vršio dužnost predsjednika Advokatske komore. Sačuvana građa daje nam podatke o pripremama za zemaljsku skupštinu odvjetnika god. 1922, o osnutku Advokatske komore, o pripremama za izradu zakona o advokaturi, o toku plenarnih sjednica Odbora Advokatske komore, a posebno o odnosu ustaških vlasti prema dru Politeu kao predsjedniku Advokatske komore i prema ostalim članovima Odbora, o raspuštanju Odbora i postavljanju ustaškog povjerenika na čelo Advokatske komore itd. Nakon oslobođenja Politeo je nastavio rad u Komori, a naročito se mnogo angažirao oko izrade novog zakona o advokatima. Brojna prepiska, prijedlozi, primjedbe i ostali materijal svjedoči o aktivnosti dra Politea i velikoj ulozi koju je odigrao pri izradi teksta toga zakona. Na sastancima članova Advokatske komore Politeo je održao niz predavanja kojima je bila svrha stručno uzdizanje mlađih advokata i advokatskih pripravnika. Među spisima su sačuvani tekstovi dvaju njegovih predavanja iz radnog prava, zatim predavanja o Komunističkom manifestu, o osnovi zakona o upravljanju radnih kolektiva, državnim poduzećima i višim privrednim udruženjima, o ulozi zagrebačkog advokatskog kolektiva u borbi za

zakonitost, o krivičnom zakoniku, o Lenjinu — advokatu i pravniku i dr. Kao član Izvršnog odbora Saveza advokatskih komora Politeo marljivo surađuje na izradi prednacrta zakona o advokaturi (1951). U građi, koja je nastala iz njegove suradnje u Savezu advokatskih komora, nalazi se Politeov govor, što ga je održao na osnivačkoj skupštini Saveza, zatim kritike Zakona o advokaturi pojedinih advokata zbog sužavanja autonomije advokatskih komora, rezolucija godišnje skupštine Saveza iz 1953. godine, program IV skupštine iz 1954. itd.

Iz spisa o djelatnosti dra Politea u Međunarodnoj uniji advokata vidi se, uz ostalo, značenje i mjesto naše advokature u suvremenom svijetu i uloga dra Politea u toj značajnoj međunarodnoj ustanovi. Tu su najprije štampani materijali s pojedinih kongresa Međunarodne unije, koncepti referata dra Politea za kongres 1932. (o unifikaciji zakona u Jugoslaviji), 1951. (o ubrzanju i usavršavanju rada sudova), 1953. (o socijalnom osiguranju advokata u Jugoslaviji), zatim prepiska dra Politea s funkcionerima Međunarodne unije advokata, izvještaji koje je dr Politeo podnosio Savezu advokatskih komora o svom djelovanju u Međunarodnoj uniji advokata i dr.

O djelovanju dra Politea kao potpredsjednika Društva hrvatskih književnika također je sačuvano nešto spisa koji se, uglavnom, odnose na razdoblje 1926—1929. Tako se među tim spisima nalazi rezolucija donesena na konferenciji predstavnika kulturnih društava u Zagrebu u vezi s krizom Narodnog kazališta (1927), očitovanje o sklapanju ugovora između Miroslava Krleže i Josipa Sedmaka, Mihajla Zagotte, dra Ive Politea i Društva hrvatskih književnika u Zagrebu o štampanju kazališnog djela »Gospoda Glenbajevi«, zatim 25 pisama Ksavera Sandora Đalskog, predsjednika Društva hrvatskih književnika dru Ivi Politeu, nadalje razni podaci o kulturnim prilikama u Zagrebu godine 1927. i o osnivanju Društva jugoslavenskih književnika, pismo Milana Bogdanovića kojim moli dra Politea da za »Srpski književni glasnik« napiše članak o Stjepanu Radiću (1928), dopis dra Politea uredniku *Riječi* o odnosu nekih krugova i štampe prema Društvu hrvatskih književnika (1928), primjedbe dra Politea na knjigu A. Tresića Pavičića »Budućnost Južnih Slavena«, devet pisama A. Tresića Pavičića dru Politeu, izjava Društva hrvatskih književnika u povodu ubistva Pavla Radića i Đure Basaričeka u Narodnoj skupštini godine 1928. i na kraju grada koja je nastala djelovanjem dra Politea kao urednika *Savremenika*, organa Društva hrvatskih književnika.

Politeo je dugo godina djelovao kao tajnik Društva bankovnih činovnika u Zagrebu, ali je o toj njegovoj djelatnosti ostalo vrlo malo sačuvanih dokumenata. Najveći dio sačuvane građe čini štampani materijal u vezi s Društvom bankovnih činovnika i dokumenti o štrajku bankovnih činovnika godine 1919. No kako arhivski materijal o tome štrajku i ulozi dra Politea u njemu ulazi već u njegovu političku aktivnost, govorit ćemo o tome kasnije.

Kad je godine 1937. osnovano u Zagrebu Društvo bivših đaka čehoslovačkih škola, Politeo postaje prvi predsjednik toga društva. O njegovom radu u tom društvu sačuvan je u ostavštini jedan manji fascikl građe s podacima o posjeti pojedinih čeških kulturnih i javnih radnika Zagrebu, članovima uprave društva, i popis bivših đaka koji su se školovali u Čehoslovačkoj i dr.

Godine 1940—1942. Politeo je na Pravnom fakultetu u Zagrebu bio honorarni nastavnik za radno pravo i u građi se nalaze bilješke i koncepti za oko desetak predavanja.

Koliki je bio ugled dra Politea vidi se i po tome što su mu se često obraćali pojedini organi vlasti ili ustanove s molbama za stručna mišljenja o pojedinim nacrtima zakonskih propisa, za pravne upute ili tumačenja pojedinih zakona, izradu zakonskih projekata i sl. Tako je npr. dao upute i tumačenja zakona o pobijanju pravnih djela izvan stečaja (1930), o odlaganju ovrhe (1941), o prevođenju sudova (1944), o postupanju s imovinom koju su vlasnici napustili u toku okupacije (1945) i sl. Ta građa čini posebnu skupinu spisa kojoj smo dali naslov »Nacrti zakona, objašnjenja zakonskih propisa i stručna mišljenja dra Politea«. Toj su građi priloženi tekstovi pojedinih zakona, tumačenja zakona i uredbi i sl., koje su izdali organi vlasti, a trebali su dru Politeu u njegovoj svakodnevnoj praksi.

Ostale građe o društvenoj djelatnosti dra Politea sačuvano je prilično malo i, kako o njenom sadržaju dovoljno govori sam naslov pojedine skupine, nećemo se zadržavati na njenom opisivanju.

Građa o političkoj djelatnosti dra Politea

Iako se dr Politeo samo povremeno bavio političkim radom, ipak nam je o toj njegovoj djelatnosti sačuvano dosta dokumenata. I tu građu možemo podijeliti na nekoliko manjih skupina:

1. Građa o djelovanju dra Politea u štrajku bankovnih činovnika 1919.
2. Građa o sudjelovanju dra Politea na Mirovnoj konferenciji u Parizu godine 1919.
3. Rad u Narodno-socijalističkoj stranci (1920—1927),
4. Djelovanje dra Politea kao zastupnika Gradskog zastupstva u Zagrebu (1920—1925),
5. Ostala građa iz političke djelatnosti dra Politea (1930—1953).

Organiziranje štrajka bankovnih činovnika godine 1919. bila je jedna od prvih političkih akcija dra Politea. Štrajk je izbio u ožujku 1919. zbog nesređenih odnosa između novčanih zavoda i bankovnih činovnika i zbog njihovog slabog materijalnog položaja. Iz građe, sačuvane o tom štrajku, možemo potpuno obnoviti tok štrajka. Uz ostalo tu se nalazi koncept sporazuma, koji je bio sklopljen između predstavnika Saveza novčanih zavoda i Društva bankovnih činovnika od 19. III 1919. i prema kojem se pitanje poboljšanja materijalnog položaja bankovnih činovnika trebalo definitivno riješiti nakon uređenja valutnog pitanja; zatim koncept osnove službene pragmatike, kojom se trebalo srediti pitanje mirovine, minimalnih plaća i sl.; brošura »Štrajk jednog dijela činovnika novčanih (osiguravajućih) zavoda u Hrvatskoj i Slavoniji«; štampana rasprava o štrajku kao odgovor na tu brošuru; spisi u vezi s otpuštanjem činovnika koji su sudjelovali u štrajku; pojedini brojevi *Vjesnika bankovnih činovnika* s člancima o toku štrajka; kratak historijat štrajka, koji je napisao dr Politeo, i ostala građa.⁶¹

Iste godine kad je rukovodio štrajkom bankovnih činovnika, Politeo sudjeluje na Mirovnoj konferenciji u Parizu kao financijski stručnjak, pa se sačuvana

⁶¹ RKPo Politeo, II — 8, kut. 45.

građa odnosi na njegov rad u Financijskoj komisiji u Parizu; na rasprave o štetama prouzrokovanim ratom u Dalmaciji; o granicama između Kraljevine SHS i susjednih država; zatim na dokumentaciju o sudbini Rijeke, Trsta i Istre i dr. Treba napomenuti da se, uglavnom, radi o štampanom materijalu.⁶²

Spisi o djelovanju dra Politea u Narodno-socijalističkoj stranci dobro će poslužiti za izučavanje rada te malobrojne i slabo poznate stranke. Uz ostalo spomenut ćemo građu, koja se odnosi na *Slobodne novine* kojih je urednik i izdavač bio dr Politeo i na fuziju *Slobodne tribune* i *Slobodnih novina*, zatim dokumentaciju u vezi s izborima 1923. (dr Politeo bio je na tim izborima nosilac liste za okrug Zagreb), građu o osnivanju podružnica Narodno-socijalističke stranke u Hrvatskom primorju i o vezama s Narodno-socijalističkom strankom Slovenije, o programu i načelima te stranke, o konferenciji Narodno-socijalističke stranke u Jesenicama 5. IV 1926, te o vezama s čehoslovačkom Narodno-socijalističkom strankom. Zanimljiva je prepiska dra Politea i nekih funkcionera Narodno-socijalističke stranke o položaju stranke, financijskom stanju *Slobodnih novina*, konferenciji delegata Narodno-socijalističke stranke u Mariboru i sl.⁶³

Politeo je najprije kao vanstranački političar, a zatim kao kandidat Narodno-socijalističke stranke bio u razdoblju 1920—1925. biran u zastupstvo grada Zagreba, pa u sačuvanoj građi nalazimo prilično materijala (predizbornih letaka, novinskih članaka, popisa glasača i sl.) u vezi s gradskim izborima. Kao gradski zastupnik Politeo je bio vrlo aktivan. Uoči izbora 1920. on se ustrajno bori za osiguranje tajnosti izbora, a nakon izbora odlučno protestira protiv suspenzije gradskog načelnika Svetozara Delića i ostalih komunističkih zastupnika. O toj aktivnosti dra Politea ima dosta podataka u njegovoj ostavštini. Uz to su sačuvani i zapisi i članci u kojima iznosi svoj stav o zadacima gradskog zastupstva i iz kojih se vidi njegova aktivnost kao gradskog zastupnika.⁶⁴

Ostala građa iz političke djelatnosti dra Politea uglavnom se odnosi na akcije koje je on poduzimao protiv brutalnih i nehumanih postupaka vladajuće klase prema njenim političkim protivnicima, u prvom redu prema komunistima. U obračunu s komunistima i ostalim naprednim elementima osobito brutalnošću isticala se zagrebačka policija. Među dokumentima iz ostavštine dra Politea nalazimo i zapisničke izjave Ilije Šumanovca, Marijana Stilinovića i dr. o mučenjima političkih zatvorenika (P. Marganovića i dr.) u zatvoru zagrebačkog redarstva.⁶⁵ Godine 1932. Politeo protestira zbog postupaka upravnika zagrebačke policije s advokatima zato što su pokušali intervenirati za svoje klijente — političke zatvorenike koji su u zatvoru bili zlostavljani.⁶⁶ God. 1935. podnosi prijavu protiv postupaka s osuđenima u mariborskoj i lepoglavskoj kaznionici.⁶⁷ Posebno je značajnu ulogu odigrao dr Politeo godine 1936. u vezi s pritužbama protiv organa zagrebačke policije zbog mučenja uhapšenih komunističara. Politeo podnosi predstavku tadašnjem ministru unutrašnjih poslova Korošću i ministru pravde Mili Miškulinu, dokumentirano

⁶² RKPo Politeo, III — 1, kut. 49.

⁶³ RKPo Politeo, III — 2, kut. 49.

⁶⁴ RKPo Politeo, III — 3, kut. 50.

⁶⁵ RKPo Politeo, I — »Šumanovac i dr.«, kut. 27, »Tauš«, kut. 28.

⁶⁶ RKPo Politeo, III — 4/3, kut. 51.

⁶⁷ RKPo Politeo, III — 4/5, kut. 51.

navodeći slučajeve zlostavljanja i mučenja komunista i zahtijevajući da se zbog toga organi zagrebačke policije pozovu na odgovornost. Korošec je, kako se vidi iz priloženih spisa, na to odgovorio izvješćem upravnika policije S. Mihaldžića koji negira da su komunisti u zatvoru bili mučeni. Ogorčeni Politeo ponovo piše predstavku Korošcu, u njoj ga otvoreno optužuje i čini odgovornim za sva zlodjela koja je vršila zagrebačka policija, te ga obavještava o prijavama koje su zatvoreni komunisti podnijeli protiv nje. O cijeloj akciji Politeo je obavijestio predsjednika Ministarskog savjeta Milana Stojadinovića, dokazujući ujedno lažnost izvješća upravnika Mihaldžića, posebno kad je riječ o zatvorenicima Đuri Reganu, Hubertu Vidakoviću, koji je u zatvoru podlegao mučenjima, Franjici Budak i dr. Uz te su dokumente u ostavštini sačuvane i prijave koje su protiv organa zagrebačke policije podnijeli Josip Tomić, Ivan Brijaček, Ivan Tomanić, Sigmund Kraus, Zvonko Brkić, Franjo Kralj, Pavle Brayer, Stjepan Štimac, Antun Suknaić, Milan Kuril, Marko Zovko i Zvonimir Svetličić. U priloženim dokumentima oni opisuju mučenja kojima su bili podvrgnuti u zatvoru ne samo oni lično, već i neki drugi komunisti (Anka Berus, Tonka Marić, Jelica Orešković, Marija Raušević i mnogi drugi).⁶⁸ Iz spisa sačuvanih u ostavštini dra Politea vidi se da je imao veze i s Glavnim patronatskim odborom SAD koji je organizirao sakupljanje pomoći za političke zatvorenike i njihove porodice u starom kraju.⁶⁹ Godine 1939. Politeo ponovo rukovodi akcijom radi pomoći političkim zatvorenicima. Naime, kad je vlada te godine objavila amnestiju političkih zatvorenika, u obrazloženju je istaknuto da je donesena zato da se likvidiraju ostaci političke prošlosti, tj. da se oslobode oni zatvorenici koji su osuđeni za vrijeme šestosiječanjske diktature. Međutim, od amnestije je bilo izuzeto više od 1100 političkih zatvorenika komunista koji su bili suđeni upravo u vrijeme najžešće diktature. Mnogi hrvatski kulturni i socijalni radnici, a među njima i dr. Politeo, ustali su protiv diskriminacije političkih zatvorenika — komunista i osnovali Odbor za amnestiju političkih zatvorenika koji je trebao rukovoditi akcijom za njihovo oslobođenje. U taj su odbor ušli: prof. Tomanić, A. Bazala, dr. B. Sokolić, dr. Belošević i dr. Politeo. Kasnije su u odbor kooptirani Vjeko Afrić, B. Livadić i dr. Odbor je sazvao 7. IX 1939. konferenciju u Zagrebu kojoj je prisustvovalo oko 200 kulturnih i javnih radnika Zagreba. Na konferenciji je prihvaćena rezolucija kojom se traži amnestija svih političkih osuđenika bez razlike. Rezoluciju, koja je priložena ostalim spisima o radu dra Politea u Odboru za amnestiju političkih zatvorenika, potpisali su uz dra Politea: Vanja Radauš, Milan Čurčin, Branko Gavella, Miho Kombol, Božena Kraljeva, Vjeko Afrić, Antun Augustinčić, Andrija Štampar, Antun Barac, Josip Nagy, Milan Begović, Dubravko Dujšin, Novak Simić i dr. Spisima su priloženi i potpisni arci više od 1000 suglasnih s tom akcijom odbora. Na osnovi spomenute rezolucije, upućena je predstavka ministru pravde Lazi Markoviću i banu Ivanu Šubašiću. Kopije tih predavki također se nalaze u ostavštini dra Politea. Tom su akcijom bili obuhvaćeni, kako se vidi iz sačuvane dokumentacije, i španjolski dobrovoljci kojima su vlasti onemogućavale povratak u zemlju. Dr. Politeo je nastojao za tu akciju zainteresirati i tadašnjeg potpredsjednika Ministarskog savjeta dra Mačeka.

⁶⁸ RKPo Politeo, III — 4/6, kut. 51.

⁶⁹ RKPo Politeo, III — 4/9, kut. 51.

Nekako u isto vrijeme grupa odvjetnika, opet uz sudjelovanje dra Politea, podnijela je posebnu predstavku ministru pravde, u kojoj se zahtijeva da se položaj kažnjenika u Mitrovici dovede u »sklad sa zakonom i civilizacijom« i obavještava da su politički kažnjenici u Mitrovici dne 19. X stupili u štrajk gladu, tražeći da im se poboljša prehrana, uvede grijanje i dadu knjige i pribor za pisanje.

Uz ostali materijal koji se odnosi na te akcije, spomenut ćemo izvorno pismo Moše Pijade dru Politeu, u kojem on izražava žaljenje, što nije mogao prisustvovati konferenciji u Zagrebu 7. IX 1939. i u kojem mu daje podatke o broju političkih zatvorenika i o akcijama organiziranim u Beogradu za njihovo oslobođenje, zatim letak bivših političkih zatvorenika pod naslovom »Za pravdu i čovječnost« i otvoreno pismo Vlatka Mačeka ministru Korošcu pod naslovom »Sve gori položaj političkih osuđenika« itd.⁷⁰

Uz te akcije, u kojima je išao za tim da pomogne progonjenim komunistima, Politeo je sudjelovao i u više drugih političkih akcija, o kojima također nalazimo dokumentarnog materijala u njegovoj ostavštini. Tako među njegovim spisima nalazimo Prijedlog za nacrt ustava koji su uz dra Politea potpisali: Albert Bazala, Milan Čurčin, Milivoj Dežman, Jozo Kljaković, Ivan Meštrović, Pavle Ostojić i Ivo Tartaglia,⁷¹ zatim spis o posredovanju dra Politea u pregovorima V. Mačeka i Milana Stojadinovića za sklapanje sporazuma, odnosno za preuređenje države i rješenje hrvatskog pitanja godine 1935. i dr.⁷² Sam Politeo je zbog svoje političke aktivnosti bio osumnjičen kao komunist, a to se uz ostalo vidi i iz izvotka iz političke evidencije o dru Ivi Politeu od 19. VII 1937. koja se također nalazi među spisima.⁷³

Korespondencija

Ona je kod dra Politea sačuvana u vrlo malom opsegu. Spomenut ćemo 19 pisama Politea Anki Tkalčić, učiteljici iz Hreljina. Pisma su nastala u razdoblju 1903—1908, a u njima Politeo piše o smrti svog oca Dinka, o svom putu u Dalmaciju, nekim rukopisima svoga oca, o svojim studijama u Grazu, gubitku stipendije zbog štrajka na sveučilištu i sl. Uz ostala, u korespondenciji nalazimo pismo Gabrijela Jurkića, akademskog slikara iz Sarajeva, Milana Begovića i dr.⁷⁴

Stampata

Možemo ih podijeliti u dvije grupe: 1. izresci iz novina (1911—1956) i 2. knjige i brošure (1914—1956). Najveći dio izrezaka iz novina sadržava članke s tumačenjima različitih zakona koji su trebali dru Politeu u njegovoj svakodnevnoj praksi. Stariji novinski isječki potječu, uglavnom, iz radničkih novina (*Slobodne riječi*, 1913—1914, *Radničke stampe*, *Borbe* i dr.). Tu je i 7 brojeva *Borbe* iz godine 1921—1922. s člancima o Obznani i o procesima protiv komunista. Najveći broj novinskih izrezaka potječe iz 1945, a govori uglavnom o nizu novih zakonskih propisa koje je izdavala narodna vlast, o oduzi-

⁷⁰ RKPo Politeo, III — 4/10, kut. 51.

⁷¹ RKPo Politeo, III — 4/7, kut. 51.

⁷² RKPo Politeo, III — 4/4, kut. 51.

⁷³ RKPo Politeo, III — 4/8, kut. 51.

⁷⁴ RKPo Politeo, IV, kut. 52.

manju imovine narodnih neprijatelja, o položaju sudaca u socijalističkoj Jugoslaviji, o radu Narodne skupštine, o mjerama narodnih vlasti za pravilno snabdijevanje i raspodjelu itd.⁷⁵

Personalija

Tu su skupljeni lični dokumenti dra Politea, npr. njegove svjedodžbe, razne potvrde, imenovanja, dekreti, razni dokumenti u vezi s vojnom obavezom, čestitke, fotografije, saučešća njegovoj supruzi Danici u povodu njegove smrti itd.⁷⁶

Izložili smo samo u najkraćim crtama sadržaj veoma vrijedne i sadržajno veoma bogate ostavštine dra Ive Politea. Detaljan uvid u tu ostavštinu pružit će nam opširan opis sadržaja koji je izrađen u Arhivu Hrvatske i u kojem je evidentiran svaki iole važniji spis.

Josipa Paver

⁷⁵ RKPo Politeo, V, kut. 52—53.

⁷⁶ RKPo Politeo, VI, kut. 53.